

Krizler Çağının Başlangıcında mıyız?

“Nereden geliyoruz?” sorusuna verilecek cevap, “Nereye gidiyoruz?” sorusununda anahtardır. Eğer bugün “krizler çağıının başlangıcında mıyız?” diye soruyorsak, bu soruya verilecek sağlıklı cevap ancak tarihin uzun dalgalarına bakılarak bulunabilir.

Dr. Yıldırım DENİZ

Zira tarih bize şunu öğretir: Güç hiçbir dönemde sabit kalmamış, her yükseliş kendi içinde bir çöküşün tohumlarını taşımıştır.¹

Bugün yaşadığımız gelişmeleri münferit hadiseler olarak okumak büyük bir yanılgı olur. Ekonomik dalgalanmalar, bölgesel savaşlar, enerji krizleri, göç hareketleri, iklim değişikliği, salgınlar ve büyük güç rekabetleri... Bunların her biri tek başına bir “kriz” gibi görünse de aslında çok daha derin bir yapısal dönüşümün işaretleridir. Soru şudur: Bu krizler geçici mi, yoksa içinde bulunduğumuz sistemin sonuna mı yaklaşıyoruz?

Modern Dünya Sisteminin Çatırdaması

16. yüzyılda temelleri atılan ve Batı Avrupa merkezli olarak şekillenen modern dünya sistemi, yüzyıllar boyunca kendi içinde evrilerek varlığını sürdürdü. Aktörler değişti; ancak paradigma büyük ölçüde sabit kaldı. 16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Hollanda, 18. yüz-

¹ TESAM İdari İşlerden Sorumlu Başkan Yardımcısı.

yılda Fransa, 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri başat güç olarak sistemin kurallarını belirledi.² Ancak bu değişimler, aynı oyunun farklı oyuncular tarafından oynanmasından ibaretti.

“16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Hollanda, 18. yüzyılda Fransa, 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri başat güç olarak sistemin kurallarını belirledi.”

Bugün ise farklı bir eşikteyiz. Bu kez mesele yalnızca başat gücün el değiştirmesi değildir. Mesele, oyunun kurallarının bizzat kendisinin tartışmaya açılmasıdır. Liberal ekonomik düzenin üretmiş olduğu eşitsizlikler, “Merkez – Çevre” yapısının derinleşmesi, ulus devletlerin egemenlik alanlarının daralması ve küresel

kurumların meşruiyet krizleri, sistemin kendi iç çelişkilerinin artık sürdürülemez bir noktaya geldiğini göstermektedir.

Tarihsel Geçişlerin Sancılı Doğası

Tarihe baktığımız zaman, küresel denklemde değişikliklerin her daim sancılı bir şekilde gerçekleştiğini görürüz. Uygarlığın henüz global bir nitelik kazanmadığı, daha dar bölgelerde etkili olabildiği 1450 öncesi dönemde bir dö-

² Oral Sander, (2011) Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, Ankara.

nem Grek ve Roma merkezli bir sistem kurulmuş; özellikle Roma İmparatorluğu Akdeniz havzasında belirleyici olmuştur. Ardından İslam'ın doğuşu ile birlikte yeni bir medeniyet havzası ortaya çıkmış; Emeviler ve Abbasilerle şekillenen İslam dünyası geniş bir coğrafyada düzen kurmuştur. Daha sonra steplerden gelen Türkler ve kısa süreli de olsa Moğollar kendi siyasal düzenlerini inşa etmişlerdir.

Bu tabloya mutlaka Pers ve Çin gibi kadim güçleri de eklemek gerekir. Özellikle Çin, sanayi devrimi öncesi dönemde üretim kapasitesi, ticaret ağları ve ekonomik hacmiyle dünya sisteminin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Ancak modern paradigmanın yazdığı tarih anlatısı çoğu zaman bu tabloyu eksik bırakmıştır. Oysa güç, her dönemde farklı medeniyet havzalarında tecessüm etmiş; hiçbir merkez ebedi olmamıştır.

Dolayısıyla bugün yaşanan dönüşümü anlamak için yalnızca son beş yüzyıla değil, daha uzun bir tarihsel sürekliliğe bakmak gerekir. Güç geçişleri hiçbir zaman yumuşak olmamış; çoğu zaman büyük kırılmalar ve savaşlar eşliğinde gerçekleşmiştir.

Büyük Güç Rekabeti ve Olası Kırılma

Bugün küresel siyasetin merkezindeki en önemli gerilim hattı, Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasındaki rekabettir. Bu rekabet yalnızca ekonomik değil; teknolojik, askeri ve jeopolitik boyutlara sahiptir.

Tarihsel örnekler bize şunu gösterir: Başat güç ile yükselen güç arasındaki gerilim çoğu zaman sistemik bir savaşa evrilmiştir. İşte böylesi yıkıcı bir savaş, 2. Dünya Savaşı öncesinde zirvede bulunan İngiltere ile Almanya'nın oluşturdıkları bloklarla birlikte dünyayı büyük

bir yıkıma sürüklemeleri gibi bir netice doğurabilir. O dönemde savaşa en son giren ve coğrafi olarak en uzakta bulunan ABD'nin, yıkımdan görece az zarar görerek sistemin zirvesine yerleşmesi tarihsel bir tesadüf değildir; bilakis güç mücadelesinin doğasının bir sonucudur.

Benzer bir senaryoda, ABD-Çin rekabeti küresel ölçekte yıkıcı bir savaşa dönüşür ve taraflar ağır şekilde yıpranırsa, bu yıkımın dışında kalabilen aktörler yeni dönemin kazananları olabilir. Böyle bir tabloda yaşlı kıta Avrupa ile birlikte Türkiye, Brezilya ve Güney Afrika gibi bazı ülkeler öne çıkabilir. Bu ülkeler arasında ise jeopolitik konumu, tarihsel birikimi ve bölgesel etkisi itibarıyla Türkiye ayrı bir yerde durmaktadır.

Ancak burada kritik bir husus vardır: Eğer böyle bir fırsat doğacaksa, bugünkü haliyle Türkiye bu yükün altından kalkamaz. Bu nedenle Türkiye'nin bir an evvel hukuki, ekonomik ve askeri alanlarda kapsamlı yapısal reformlar yaparak kendisini yeni yüzyıla hazırlaması zorunludur. Tarih fırsatları cömertçe sunmaz; hazır olmayı beklemeyiz.

Eşik mi, Yeni Bir Çağ mı?

Bugün yaşanan krizlerin en dikkat çekici yönü, eşzamanlı ve çok katmanlı olmalarıdır. Ekonomik krizler siyasi istikrarsızlığı, siyasi istikrarsızlık güvenlik sorunlarını, güvenlik kaygıları ise daha fazla silahlanmayı tetiklemektedir. Küreselleşme derinleşirken milliyetçilik yükselmekte; karşılıklı bağımlılık artarken güven azalmaktadır.

Eğer sistem artık kendi içinden bir reform kapasitesi üretilmiyorsa, bu durum bir çatallanma noktasına yaklaşıldığını gösterir. Böyle dönemlerde ya mevcut düzen sert bir restorasyonla ayakta kalır ya da yerini yeni bir düzene bırakır.³

Krizler çağının başlangıcında mıyız? Belki de evet. Fakat bu krizler yalnızca çöküşün değil, aynı zamanda doğumun da habercisi olabilir. Mesele, bu sancılı sürecin sonunda hangi paradigmanın yükseleceği ve hangi aktörlerin tarih sahnesinde öne çıkacağıdır.

Şurası kesindir ki tarih durağan değildir. Güç yer değiştirir, sistemler dönüşür, medeniyetler yükselir ve geriler. Ve belki de biz, modern dünya sisteminin en kritik eşiklerinden birinde, yeni bir çağın arifesinde yaşıyoruz.

³ Immanuel Wallerstein, (2012) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, Metis Yayınları, Ankara, s. 45.